

УДК: 631.1

О.М. ФЕДОРЧУК, Г.П. ЩАСЛИВА

Херсонський державний аграрний університет

ЧИННИКИ, ЩО СТРИМУЮТЬ І УПОВІЛЬНЮЮТЬ ПРОЦЕС РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ

В статті проаналізовано систему факторів, які впливають на процес модернізації аграрного виробництва України на інноваційній основі. Наголошується на важливості питань фінансування та повноцінного раціонального ресурсозабезпечення, як основи інтенсифікації і модернізації аграрного сектора вітчизняної економіки.

The article analyzes the system of factors that affect the process of modernization of the agricultural production of Ukraine on the basis of innovation. Emphasized the importance of full funding and resource management as the basis for the intensification and modernization of the agricultural sector of national economy.

Ключові слова: інновації, держава, аграрне виробництво, модернізація, інтенсифікація

Магістральним напрямом підвищення ефективності АПК є перехід на шлях інтенсивного розвитку. Інтенсифікація сільського господарства являє собою збільшення виробництва продукції в розрахунку на одиницю ресурсів. Хоч цей процес уже стає реальністю, однак зростання собівартості продукції й зниження фондівіддачі свідчать про те, що збільшення капіталовкладень випереджає зростання валової продукції [5, 7].

Слід відмітити, що важливим фактором інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, формою суспільного поділу праці в аграрному секторі економіки є раціональне розміщення сільського господарства, тобто розподіл виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції по території країни. Доцільність розміщення агровиробництва зумовлюється природними й економічними факторами, які певною мірою сприяють виробництву тих чи інших видів продукції. Оскільки для розвитку рослин необхідні відповідні умови – склад та якість ґрунту, температурний режим, кількість опадів, – комплекс цих факторів і визначає природне середовище – основу розвитку сільського господарства.

Розміщення визначається обсягом виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції в певних регіонах, їхньою питомою вагою у валовому виробництві цієї продукції в масштабах країни. Раціональне розміщення сільського господарства - важливий фактор збільшення обсягів виробництва продукції, підвищення ефективності використання земельних, матеріальних і трудових ресурсів. Воно тісно пов'язане з розвитком науково-технічного прогресу. З одного боку, досягнення останнього сприяють підвищенню врожайності сільськогосподарських культур та продуктивності тварин, збільшенню обсягів виробництва продукції, зростанню продуктивності праці, зниженню собівартості одиниці продукції, а з другого – раціональне розміщення потребує випереджаючого розвитку техніки,

технології, дає поштовх для розвитку багатьох галузей промисловості, які певною мірою пов'язані з сільським господарством.

В інтенсифікації виробництва найважливішими є заходи науково-технічного характеру, спрямовані на перехід від випуску окремих механізмів до комплексу машин, що уможливають впровадження поточної технології. Важливе місце в системі заходів належить прогресивним індустріальним технологіям вирощування окремих культур на основі науково обґрунтованого використання наявних земельних ресурсів [2, 4].

Розвиток сільськогосподарського виробництва повинен супроводжуватися зниженням затрат живої праці на виробництво одиниці продукції. Однак формування і функціонування АПК України та регіону відбувається в умовах загострення проблеми трудових ресурсів, оскільки збільшується дефіцит робочої сили.

Вважаємо, що визначальною проблемою для України є відсутність чітких стратегічних та тактичних пріоритетів розвитку галузей АПК. Проблема формування стратегії і тактики інтенсифікації сільськогосподарського виробництва надто об'ємна та дискусійна і наводить на думку, що вона не може обмежуватись лише науковим аналізом міжнародних стандартів та поглядів, а ще гірше – копіюванням неадаптованих механізмів. Розроблена в середині 90-х рр. минулого століття Національна система сільськогосподарських машин передбачала підвищення рівня механізації виробництва вдвічі, зростання продуктивності в 2,5-3 рази, поліпшення надійності техніки та якості виконаних робіт, збільшення валового виробництва продукції майже на 50% завдяки інтенсифікації технології вирощування та збирання. Проте в основу цієї системи був покладений розвиток багатомарочного типу тракторів і типорозмірних комплексів машин, які були закладені в системі машин колишнього СРСР і зорієнтовані на характер розвитку механізації, коли підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва і його зростання забезпечується простим збільшенням кількості машин. Тому-то реалізація такої національної екстенсивної політики засвідчила значне відставання випуску потрібної техніки від технологічної потреби для інтенсивної технології вирощування і збирання сільськогосподарської продукції. Трансформаційні процеси, що відбулися у вітчизняній економіці у зв'язку з ринковою переорієнтацією не забезпечили заміни характерної для радянських часів екстенсивної моделі організації нагромадження на інтенсивну, результатом чого є конче уповільнені темпи технологічного оновлення і модернізації засобів праці. Відтак сьогодні настала нагальна потреба в обґрунтуванні нової стратегії забезпечення сільськогосподарського виробництва базовими комплексами машин, завдяки яким у нинішніх умовах нарощувалося б виробництво обсягів продукції і знижувалася б її собівартість. Нова стратегія має будуватися на застосуванні нових удосконалених базових технологій і комплексів, які відзначаються значним ресурсо- та енергозберіганням.

Штучно прискорити зовнішньоекономічну діяльність, сформувавши стратегію і тактику через перехідні стадії – спроба, як довів досвід регулювання імпорту товарів в Україну, безнадійна і згубна для розвитку експортно-імпортних відносин. Основною ознакою

ринкової економіки є конкурентна боротьба, тобто суперництво підприємств, в тому числі і агропромислового комплексу. В сільгоспвиробництві конкуренції притаманні певні особливості. В умовах виникнення і дії конкуренції в агропромисловому виробництві, а також в процесі приведення у відповідність з вимогами ЄС українського сільського господарства, важливого значення набуває його модернізація, котра вимагає значної бюджетної підтримки, кредитних засобів і спеціальних коштів.

Розвиток села й структурні перетворення в сільському господарстві на сучасному етапі пов'язані з реалізацією двох паралельних процесів: 1) модернізації сільського господарства, спрямованої на поліпшення аграрної та суспільно-професійної структури, а також зростання конкурентоспроможності продукції та послуг українського сільського господарства; 2) усебічного розвитку села, що дасть можливість постійного або часткового відпливу сільського населення до нерільничих професій, підтримки альтернативних джерел доходу за інтенсивного розвитку технічної та соціальної інфраструктури села.

Інтенсифікація як процес розвитку сільськогосподарського виробництва можлива і виправдана тоді, коли зростання продукції здійснюється у вищих пропорціях і розмірах порівняно із збільшенням додаткових вкладень, але і якщо виробництво продукції в значно менших розмірах зростає швидше, ніж збільшуються додаткові витрати. Зменшення виходу продукції при додаткових вкладеннях капіталу відбувається тільки в тих випадках, якщорівень технічної оснащеності сільського господарства залишається незмінним.

Брак власних фінансових ресурсів, висока вартість залучених коштів та диспаритет цін між сільськогосподарською та промисловою продукцією, про який вже згадувалось у даному розділі стримують і значно обмежують інвестиційні потоки в основний капітал сільгоспвиробництва (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка інвестицій в основний капітал аграрного виробництва України [3]

Показник	Роки									
	1990	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Інвестиції в основний капітал у фактичних цінах, млн. грн.	11799	1617	1930	2141	3381	5016	7309	9519	16890	9382
Індекси інвестицій в основний капітал, % до попереднього року	141,5	153,3	116,6	105,0	139,1	125,8	133,9	118,4	142,3	49,8

Аналізуючи подані у табл. 1 дані, відмітимо, що не дивлячись на постійний стрімкий ріст обсягів інвестицій у основний капітал сільгоспвиробництва, який спостерігається на протязі останніх п'яти років, досягнутий рівень є досить низьким і не задовольняє технологічні потреби галузі навіть на 50%. Адже враховуючи стрімкий і випереджаючий ріст цін на сільськогосподарську техніку, слід говорити лише про відновлювальний, а не інвестиційний ріст основного капіталу.

Незважаючи на те, що процес інтенсифікації носить багатовекторний характер, який проявляється у кількісних і якісних змінах виробництва, його розвиток тісно пов'язаний, насамперед, з нарощуванням інвестицій в основний капітал. Тільки на основі суттєвого

збільшення капітальних вкладень у розвиток матеріально-технічної бази сільського господарства, її оновлення новітніми високопродуктивними сучасними машинами і знаряддями, розширення впровадження науково-технологічних досягнень в аграрне виробництво інтенсифікація набуває реального змісту.

Тільки за рахунок значно більших інвестиційних вкладень можна протягом ближчих двох-трьох років досягти позитивного балансу щодо кількісного складу машинно-тракторного парку [1, 6]. Для вирішення проблеми інвестиційного забезпечення сталого розвитку та інтенсифікації сільського господарства України необхідно: збільшити обсяги та забезпечити цільове використання коштів державної підтримки розвитку аграрного сектора економіки, вжити заходів щодо подолання диспропорцій у міжгалузевих економічних відносинах і створити умови для їх вирівнювання з метою забезпечення норми прибутку в сільському господарстві на рівні не нижчому, ніж у середньому по економіці, стимулювати залучення у сільськогосподарське виробництво іноземних і внутрішніх зовнішньо-економічних інвестицій, зокрема населення, посилити інвестиційну спрямованість аграрної реформи, створити умови для реального довгострокового агрокредитування, надати можливість сільгоспвиробникам користуватися кредитами на 10-15 років зі ставкою до 10% річних, переважну частину інвестицій в основний капітал, здійснюваних за рахунок всіх джерел фінансування, спрямовувати на оновлення машинно-тракторного парку аграрних підприємств, відновлення, технічного переозброєння, реконструкції, модернізації та раціонального використання виробничих потужностей.

А для цього перш за все необхідно реформувати виробничі потужності вітчизняних заводів машинобудування орієнтованих на сільське господарство, в основному шляхом стимулювання інвестиції у переоснащення – модернізацію. І, тут слід відмітити, що перші шляхи у цьому напрямку нарешті вже зроблені. Так, згідно «Державної програми розвитку вітчизняного машинобудування для АПК на 2007-2010 рр.» проводиться розробка нової сільськогосподарської техніки, а саме трактора потужністю 220 к.с. і цілого ряду машин для його максимальної загрузки на протязі року, трактора потужністю 300-350 к.с. і комплексу широкорядних пристроїв до нього, зернозбирального комбайну КЗС-10 "Славутич" пропускнуою потужністю 10-12 кг/с, кормозбирального та фермерського комбайнів, а також обладнання для прийому, очистки, сушки, зберігання та відвантаження зерна, комплексів для доїння корів та утримання птиці. Виробництва більшості з нових видів техніки почалось у 2009р. Загалом же планується розробити та впровадити у виробництво 38 нових видів сільськогосподарських машин.

Окремої уваги в дослідженні інтенсифікації сільського господарства заслуговують питання технологічної модернізації аграрного виробництва. Вони охоплюють в якості пріоритетних напрямків – розповсюдження ресурсозберігаючих технологій, впровадження у виробництво високоврожайних сортів сільськогосподарських культур і нових порід у тваринництві, застосування прогресивних мінеральних добрив та засобів захисту рослин від шкідників та хвороб, широкомасштабну боротьбу з бур'янами. Реалізація даних перетворень

пов'язана з частковим імпортозаміщенням, підвищенням рівня пріоритетності аграрного сектора економіки.

Вважаємо, що впровадження ресурсозберігаючих технологій, як і взагалі інтенсифікація сільськогосподарського виробництва, перш за все пов'язане з такими болючими для вітчизняного агровиробництва питаннями як фінансування та повноцінне та раціональне ресурсозабезпечення, які є невід'ємною передумовою реалізації будь-яких із зазначених напрямків інтенсифікації і модернізації аграрного сектора вітчизняної економіки.

Отже, оцінюючи нинішній стан розвитку агропромислового виробництва в Україні, який характеризується стагнацією його основних галузей, згортанням системного повноцінного відтворення матеріально-ресурсної бази, низьким рівнем інвестиційної діяльності, низькою платоспроможністю сільськогосподарських товаровиробників, великою масою збиткових господарсько-правових структур, назріла невідкладна необхідність у розробці державних заходів щодо виведення аграрного сектору економіки з кризової ситуації на основі інтенсифікації суспільного виробництва. З цією метою необхідно створити, насамперед, реально діючу систему довгострокового пільгового кредитування, прискорити усунення диспаритету цін, надати товаровиробникам дієву практичну допомогу в забезпеченні реалізації сільськогосподарської продукції та ін.

Література

1. Блоха А.В. Матеріально-технічне забезпечення як основа ефективного розвитку АПК регіону / А.В. Блоха // Таврійський науковий вісник: зб. наук. праць. – Херсон: Айлант, 2008.- Вип. 57. – С. 223-228.
2. Льошенко В.О. Стан та перспективи матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників / В.О. Льошенко, А.Ф. Головчук, С.В. Тимчук // Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету. – Умань: УДАУ, 2005. - Вип. 59. - С. 305-314.
3. Статистичний щорічник Держкомстату України за 2009 р. - К.: Консультант, 2010 р. - 567 с.
4. Щурик М.В. Матеріально-технічне забезпечення відтворення земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств макрорегіону /М.В. Щурик // АгроСвіт. - 2007. - №5. - С. 9-13.
5. Юзефович А.Э. Оценка возможностей и результатов сельскохозяйственного производства / Юзефович А. Э. - К.: Наук, думка, 1976.-143 с.
6. Ярославський О. Ринок складної сільськогосподарської техніки в Україні: перспективи розвитку / О. Ярославський // Проект "Аграрна політика для людського розвитку". - 2002. - № 8. –С. 1 - 6.
7. Sotnikov, S. Evaluating the Effects of Price and Trade Liberalization on the Technical Efficiency of Agricultural Production in a Transition Economy: The Case of Russia // European Review of Agricultural Economics. 1998. - № 25. - P. 412 - 431.